

A detailed historical illustration of a wooden yard in Amsterdam. The scene is filled with stacks of lumber, beams, and planks scattered across a large open area. In the foreground, a wooden boat is docked at a pier, with its mast and rigging visible. Several workers are seen moving materials and operating tools. In the background, a long, multi-story building with many windows and a prominent tower on the left side forms the cityscape. The overall style is that of a 19th-century engraving or woodcut.

Ons Amsterdam 750 jaar

EEN
BIJZONDERE
STADSGESCHIEDENIS

Deze uitgave is mogelijk gemaakt met genereuze steun van het Cultuurfonds Noord-Holland, het NOT Fonds en het Dr. Hendrik Mullerfonds.

het
cultuurfonds

Hendrik
Muller
fonds

Deze uitgave is een initiatief van de Stichting Mijn Amsterdam, in samenwerking met de redactie van het tijdschrift *Ons Amsterdam*. De Stichting Mijn Amsterdam wil een actieve rol spelen in het bevorderen van de kennis van de geschiedenis van Amsterdam en in het bevorderen van de betrokkenheid van Amsterdammers en niet-Amsterdammers bij de stad.

De samenstellers hebben hun best gedaan om de rechten op teksten en beeldmateriaal te achterhalen; eventuele vragen zijn te richten aan redactie@onsamsterdam.nl.

Foto voorplat: *Zoutsteeg vanaf de Haarlemmerdijk*, 1962. Timeview

Foto achterplat: *Panorama van Amsterdam*, SeanPavonePhoto, Adobe

Illustratie titelpagina: *'t Oost Indisch Zee Magazyn, aan het IJkant op Oostenburg; geboud in het jaar 1660*, Pieter Schenk.

Schutblad voor: *Amstelredam*, kaart van Amsterdam door Pieter Bast, eerste editie, 1597, Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam

Schutblad achter: *Plattegrond van Amsterdam*, 1922, H.O. Berends, Stadsarchief Amsterdam

ONTWERP OMSLAG EN BINNENWERK: Bart van den Tooren

ISBN 9789464564792

e-ISBN 9789464564808

NUR 693

© 2024 DE AUTEURS / UITGEVERSMAATSCHAPPIJ WALBURG PERS, ZUTPHEN

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

WWW.ONSAMSTERDAM.NL

WWW.WALBURGPERS.NL

INHOUD

<u>VOORWOORD</u>	JOB COHEN	11
	<u>VOORAF</u>	15
<u>0</u>	ROMEINEN AAN DE AMSTEL	16
	<u>1100</u>	HET STADSZEGEL 20
	<u>1105</u>	WOLFGER 23
<u>1225</u>	DE SMID OP DE NIEUWENDIJK	25
<u>1275</u>	HET TOLPRIVILEGE VAN FLORIS V	28
<u>1280</u>	HET KASTEEL VAN AEMSTEL	31
	<u>1300</u>	COERE ENDE RECHT 35
	<u>1310</u>	REIGERSBOS 37
<u>1342</u>	DE LATIJNSE SCHOOL	39
	<u>1345</u>	HET MIRAKEL 41
	<u>1390</u>	KARTHUIZERS 46
<u>1414</u>	HET SINT LUCIËNKLOOSTER	48
<u>1421</u>	DE STADSBRAND VAN 1421	51
	<u>1460</u>	DE MINDERBROEDERS 56
<u>1488</u>	DE VROEGE JAREN VAN DE WAAG	58
<u>1489</u>	MAXIMILIAAN VERKOOPT ZIJN KROON	61
<u>1508</u>	AMSTERDAM SLAAT AANVAL DOOR GELRE AF	66
	<u>1515</u>	JACOB CORNELIS VAN OOSTSANEN 68
<u>1529</u>	REINOUD VAN BREDERODE VERDOBBELT ZIJN GEBIED	71
	<u>1531</u>	VROUWEN VERDEDIGEN GEWIJDE GROND 73
	<u>1542</u>	DANSEN MET DE DUIVEL 80
<u>1573</u>	VROUWEN SPIONEREN VOOR DE GEUZEN	83
	<u>1573</u>	ALVA SMEERT 'M 86
<u>1578</u>	BAERDESEN IN HET ZADEL	89

- 1578 DE SMOKKELWAAR VAN CORNELIS BAM 93**
 1585 ELISABETH BAS 96
 1590 DE EERSTE DIAMANTAIRES 99
1602 ISAAC LE MAIRE VERZET ZICH TEGEN DE VOC 102
 1611 'T VIESE VOLCXKEN 106
1608 SAMUEL PALLACHE VESTIGT ZICH IN AMSTERDAM 109
 1647 OLIFANT ZAKT DOOR BRUG 111
 1650 REMBRANDTS ZWARTE BUREN 114
 1656 DE STRIJD OM GHANA LOPES 117
 1660 AMSTERDAM KOOPT URK 120
 1672 PANIEK EN ANGST 123
 1675 INWIJDING VAN DE ESNAGA 127
 1682 SURINAAMSE KONINGEN 131
1686 DE OUDSTE JIDDISCHE KRANT TER WERELD 133
 1690 ONTSNAPT AAN DE FRANSE GALEIEN 136
 1696 AANSPREKERSOPROER 139
 1714 ARMEENSE RUZIE OP DE BEURS 142
 1718 DE WARE JACO 145
 1746 SNODE BEDRIEGERYEN 148
1754 EEN ZWARTE NEW YORKER IN DE JORDAAN 152
 1760 GEWESENE SLAVINNEN 155
1764 GRIEKSE AMSTERDAMMERS STICHTEN EEN KERK 158
 1764 HOENDERKOPER STERFT ALS SODOMIET 161
1766 MOZART VIERT ZIJN VERJAARDAG IN DE WARMOESSTRAAT 164
 1780 TAPSTERS UIT SURINAME 167
1782 KAPING VAN EEN SCHIP OP HET HAARLEMMERMEER 170
 1787 KAPITEIN PIETER CLOCKENER NEEMT ONTSLAG 173
 1793 CHINEZEN IN HET GASTHUIS 177
 1813 KOZAKKEN VERJAGEN DE FRANSEN 179
1816 JOHAN WILMS COMPONEERT HET VOLKSLIED 183
 1840 SCHOORSTEENVEGERS 189
1848 HOP, HOP, HOP! HANGT DEN BURGEMEESTER OP! 194
 1858 AANSLAG IN DE SCHOTSE ZENDINGSKERK 197

<u>1860</u>	'JAPANNEZEN' BEZOEKEN VOOR HET EERST AMSTERDAM	202
<u>1873</u>	SPIRITISME BIJ HENDRIK JAN SCHIMMEL	205
<u>1883</u>	EEN 'ETALAGE VAN MENSCHENVLEESCH'	207
<u>1885</u>	VELDSLAG IN CAFÉ ZINCKEN	211
<u>1892</u>	BEDOEÏENEN AAN DE WEESPERZIJD	214
<u>1892</u>	HET RAADHUIS VAN NIEUWER-AMSTEL	220
<u>1900</u>	FRIEZIN IN DE ATJEHSTRAAT	222
<u>1911</u>	CHINEZEN IN DE BINNENSTAD	225
<u>1914</u>	BELGISCHE VLUCHTELINGEN	229
<u>1921</u>	DE VERRADER VAN SLOTEN	233
<u>1921</u>	DE EERSTE AJAX-FEYENOORD	237
<u>1926</u>	SS KARADENIZ	242
<u>1932</u>	HUURSTAKING	246
<u>1933</u>	EXIL-ARTIESTEN	250
<u>1936</u>	'NEGERCABARETS'	254
<u>1939</u>	RAPENBURGERSTRAAT	258
<u>1940</u>	DE DERDE VIJF IN OORLOGSTIJD	261
<u>1943</u>	VROUWEN OP DE TRAM	264
<u>1944</u>	JAAP KNOL VOORKOMT DEPORTATIE SINTI EN ROMA	268
<u>1944</u>	KEESJE BRIJDE	271
<u>1945</u>	BEVRIJDINGSFEESTEN	273
<u>1945</u>	SURINAAMSE ZUSTERS	277
<u>1950</u>	MOLUKSE MARINEMANNEN	280
<u>1966</u>	STRESS IN DE FLAT	283
<u>1967</u>	HAI IN DE RAI	287
<u>1967</u>	SCHUCHTER UIT DE KAST	290
<u>1971</u>	HET LAATSTE BEGIJNTJE OVERLIJDT	294
<u>1974</u>	SPUITHOL IN DE SPUITSTRAAT	297
<u>1977</u>	DANSEN BIJ JANSEN	300
<u>1977</u>	EEN BRUILOFT EN EEN SCHIETPARTIJ	303
<u>1980</u>	PANTSERWAGENS IN DE EERSTE CONSTANTIJN HUYGENSSTRAAT	307
<u>1986</u>	HERSTEL VAN DE ZEEDIJK	311
<u>2022</u>	WATER, BIER EN JENEVER UIT WEESP	316

AJ

GER

3000

R. HOND
COTTONWOOD
CITY
CALIFORNIA
95024

VOORWOORD

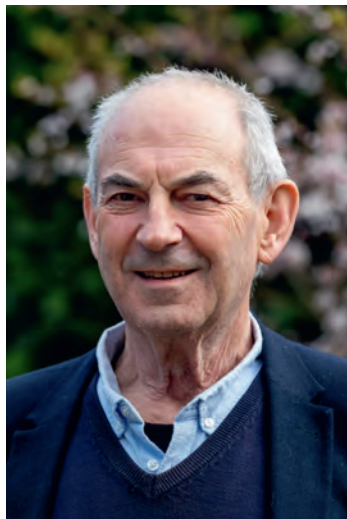
Onze stad viert dit jaar zijn 750-jarig jubileum, en dat zullen we weten. Wát een stad, wát een geschiedenis. Lopend door de stad blijf je je verbazen over hoe al die generaties in al die jaren er met hart en ziel aan gewerkt hebben dat vrijwel iedereen die in Amsterdam woont zich Amsterdammer voelt en kan blijven voelen. En ja, dat komt ook omdat je - zoals ik in de tijd dat ik burgemeester mocht zijn één en andermaal geconstateerd heb - je in deze stad op wonderbaarlijke wijze in de gelegenheid bent om je eigen talenten, van welke aard ook, te ontdekken en te vervolmaken. Zou dat er ook mee te maken hebben dat de stad zo vol zit met mensen van allemaal verschillende culturen?

Van al die jaren doet Ons Amsterdam al 75 jaar verslag. Het laat ons zo op prachtige wijze alle hoeken en gaten van heden en verleden zien, en raakt zo op een heel concrete manier telkens de ziel van de stad.

Met het puikje van die verhalen staat dit jubileumboek vol, niet alleen verhalen van de afgelopen 75 jaar, nee, ook met verhalen die de hele geschiedenis van de stad bestrijken.

Dat wordt dus heerlijk lezen!

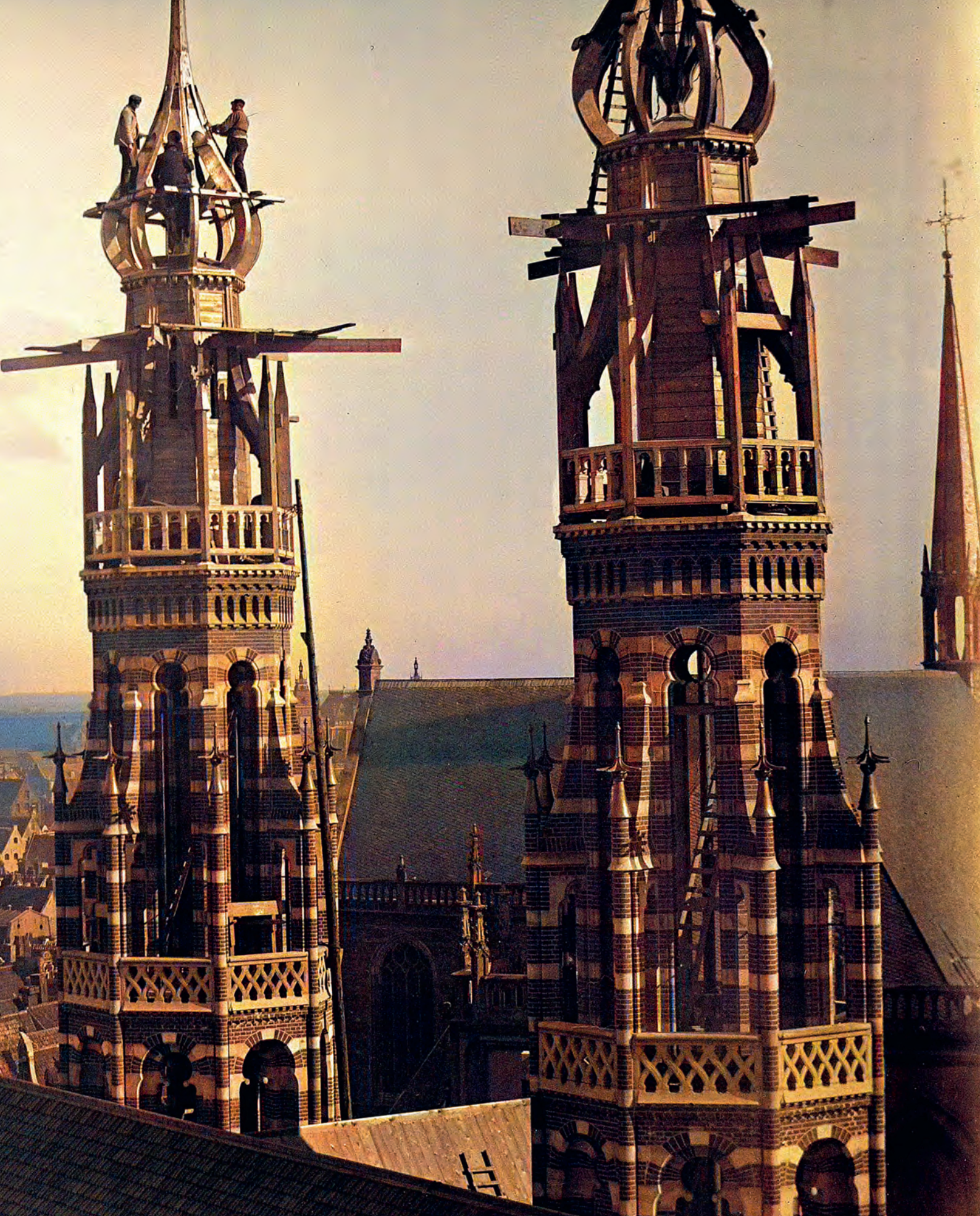
Job Cohen

Job Cohen. Foto Rogier Cremers

Oudezijds Voorburgwal en Oude Kerk, 1861. Foto Jacob Olie, Stadsarchief Amsterdam

VOORAF

75 JAAR - 750 JAAR

Het archief van het tijdschrift *Ons Amsterdam* – opgericht in 1949 – omvat meer dan 10.000 artikelen over de geschiedenis van de stad, een buitengewoon rijke bron. Ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het tijdschrift en het 750-jarig jubileum van Amsterdam in 2025 kozen wij daar een kleine honderd artikelen uit, die samen die lange historie bestrijken. Niet als een doorlopend verhaal: de hoofdstukjes bieden steeds een onverwachte invalshoek.

De geschiedenis van een stad is immers te vertellen aan de hand van burgemeesters en veldheren, kerken en kloosters, gebruikmakend van het archeologisch bodemarchief. Maar in *Ons Amsterdam* lag en ligt de aandacht toch vooral bij de ‘gewone’ Amsterdammers, de mensen die de stad maakten, in hun duizelingwekkende variatie. Bijna alle Amsterdammers in die 750 jaar kwamen ergens anders vandaan. Dat is een eenvoudig feit: migratie is het DNA van Amsterdam. De allereerste schout in Amstelland in de late elfde eeuw kwam uit wat nu Utrecht is; de bloei van de stad in de zestiende en zeventiende eeuw werd gedragen door tienduizenden immigranten uit Duitsland, Denemarken, Zweden, Frankrijk, Spanje en Portugal, maar ook uit Italië, Armenië, Rusland, Griekenland, Brazilië, New York, Congo, Angola en Sao Tomé. De stad was, kortom, altijd al ‘kleurrijk’ en ‘divers’. Bij

elkaar vertellen hun geschiedenissen het verhaal van de stad.

De gekozen artikelen zijn bewerkt en ingekort. Het zijn teksten van enkele tientallen auteurs, elk met een eigen stijl; daarin hebben wij bewust geen veranderingen aangebracht. Sommigen schreven bijvoorbeeld in de verleden tijd, sommigen in de tegenwoordige. Wel zijn passages, die door de loop der tijd zijn ingehaald door voortschrijdend inzicht of nieuwe vondsten, enigszins geactualiseerd. De spelling van namen van personen en plaatsen is goeddeels gelijkgeschakeld. Een uitgebreid literatuuroverzicht leidt u naar de namen van de auteurs en hun oorspronkelijke teksten, die op de website onsamsterdam.nl te vinden zijn.

Zo’n honderd hoofdstukjes uit 10.000 artikelen over 750 jaar; er was nog veel meer te vertellen. We verheugen ons al op het 800-jarig jubileum.

*Jitske Hell
Koen Kleijn
Janna Toepoel*

Boëtius Adamsz.
Bolswert, naar Jacob
Cornelisz. van Oost-
sanen, *Wapen van Am-
sterdam*, 1639, gravure.
Stadsarchief
Amsterdam

Vorige pagina's: *Hoofd-
Post-en Telegraafkan-
toor in aanbouw*, 1897.
Foto Jacob Olie (inge-
kleurd), Stadsarchief
Amsterdam

0

ROMEINEN AAN DE AMSTEL

KOEN KLEIJN

Natuurgebied Botsbol.
Foto Natuurmonu-
menten.

✕ De Romeinse schrijver Publius Cornelius Tacitus (55-117) is nooit in de Nederlanden geweest, maar hij heeft er wel over geschreven, in *De origine et situ Germanorum*, 'Over de oorsprong en de ligging van de Germanen'. Voor Tacitus waren 'de Germanen' de mensen die aan de aan de overkant van de Rijn woonden. Tijdens zijn leven was die rivier de noordgrens van het Romeinse rijk geworden, en in onze streken was dat de Oude Rijn, die van

Utrecht via Zwammerdam en Alphen benoorden Leiden langs naar zee loopt en uitmondt bij Katwijk. De Romeinen waren voor hun veiligheid gedwongen om langs die rivier forten en legerplaatsen te bouwen, maar met het land zelf hadden ze weinig op. Er was niets te beleven, en niets te halen: het westen van wat nu Nederland is, was één groot veenmoeras, waar overstromingen aan de orde van de dag waren, waar malaria veel voorkwam en waar niet meer dan enkele tienduizenden mensen een mager bestaan vonden. Tacitus beklagde ze: 'Wie zou Azië, Afrika of Italië verlaten en op zoek gaan naar Germanië? Het terrein is woest, het klimaat ruw, het leven en het landschap somber. Hier kom je alleen indien het je vaderland is.*')

Vreemd genoeg is de beschrijving die Tacitus geeft van de manier waarop 'de Germanen' hun huizen bouwden wel van toepassing op hoe er in Holland werd gewoond:

'Ze wonen apart en verspreid, daartoe aange trokken door een bron, veld of woud. Hun dorpen lijken niet op die van ons en kennen dus geen aaneengesloten en onderling verbonden gebouwen. Ieder laat rond-

Voorzijde en keerzijde van een *As* van keizer *Domitianus* (81-96 na Christus), geslagen in 86 na Christus. Amsterdam Museum.

Voorzijde en keerzijde van een *Follis* van keizer *Constantijn* (308-337 na Christus), geslagen in 321 te Lyon. Amsterdam Museum.

Voorzijde en keerzijde van een *Sestertius* van keizer *Vespasianus* (69-79 na Christus), geslagen in 71 na Christus. Amsterdam Museum.

om zijn huis een strook vrij ter bescherming tegen brand of uit gebrek aan bouwkennis. Zelfs het gebruik van natuursteen of baksteen is onbekend.’

Als er in Tacitus’ tijd mensen verbleven op de plek, waar nu Amsterdam ligt, dan is er niets van ze overgebleven. Nou ja, wel iets: bij de aanleg van de IJtunnel in 1965 werden een twaalfal Romeinse munten gevonden ter hoogte van het huidige politiebureau IJtunnel aan de Valkenburgerstraat, kopergeld uit de 3de en 4de eeuw. Ook bij de aanleg van de oostlijn van de metro zijn er Romeinse vondsten tevoorschijn gekomen, alle langs de oostelijke oever van de Amstel. Een *as* van keizer Domitianus (81-96) kwam in 1973 tevoorschijn bij het afzinken van een metrocaisson op het Weesperplein. Een jaar later kwamen ter hoogte van de Nieuwe Achtergracht opnieuw twee munten boven de grond. Het waren een *sestertius* van Vespasianus (69-79) en een *follis* van Constantinus I (308-337). Deze koperen munten waren sterk gesleten en vertoonden een fraai gevlamd patina, ontstaan door het eeuwenlange verblijf in het veen. Weer enige tientallen meters naar het noorden werd in 1972 ter hoogte van de Nieuwe Keizersgracht een bronzen fibula (mantelspeld) gevonden, daterend uit het begin van de jaartelling. De naald van de fibula is afgebroken, en zo heeft de eigenaar hem waarschijnlijk verloren.

De grote vraag is natuurlijk: hoe zijn al die dingen daar aan de oostelijke Amsteloevers terechtgekomen? Behoorden al deze munten toe aan Romeinen of aan de inheemse bevolking? Kunnen deze vondsten duiden op bewoning in de Romeinse tijd of hebben ze te maken met incidenteel langstreckende reizigers?

Er is in het verleden al vastgesteld dat de oevers van de Amstel geschikt moeten zijn geweest voor bewoning in de Romeinse tijd. De amateur-archeoloog H. de Raaf schreef in 1962 (in het maandblad *Amstelodamum*) dat Amsterdam gelegen was aan het zogenaamde Oer-IJ, een druk bevaren water in de Romeinse tijd. Het is de waterweg die genomen werd

Huishouding der Germaanen.

wanneer men van castellum Fectio (Vechten) naar het castellum Flevum (Velzen) voer. Om te spreken van Romeinse bewoning aan de Amstel moeten echter eerst huizen of nederzettingen opgegraven worden of zo men wil een Romeinse versterking. Van dit alles is echter nog geen spoor.

Dat alle vindplaatsen niets met activiteiten uit de Romeinse tijd te maken hebben en alle gevonden objecten hier indirect terecht zijn gekomen - verloren door verzamelaars in veel latere tijden, bijvoorbeeld - is ook weer niet waarschijnlijk. Het is niet al te gewaagd te stellen, dat althans enige opgegraven voorwerpen hier terecht zijn gekomen door activiteiten die in Romeinse tijd ter plekke plaatsvonden. Mogelijk kunnen nieuwe opgravingen meer inzichten verschaffen. ✕

*) vertaling: Vincent Hunink

Albert Schut, *'Huishouding der Germaanen'*; *Germaanse families op het erf voor hun huizen*, 1708 – 1713. Ets en gravure. Rijksmuseum Amsterdam.

< *Veenmoeras*. Foto Dirk Van Esbroeck